

Камілова С.Р.

ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ОПТОВИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКІВ В КРАЇНАХ З РИНКОВОЮ ОРІЄНТАЦІЄЮ

Основним чинником соціально-політичної стабільності держави, за всіх часів і у всіх народів було продовольче забезпечення. В другій половині ХХ сторіччя питання виробництва і торгівлі продовольством є складовою частиною міжнародної політики, що підтверджує актуальність та значимість проблеми продовольчої безпеки. Досвід багатьох країн з розвинутими ринковими відносинами протягом останніх десятиліть показує, що тільки погоджені зусилля можуть гарантувати стабільність у постачанні продовольства.

Ситуація на Українському споживчому ринку змушує задуматися над необхідністю удосконалювання існуючої системи продовольчого забезпечення і захисту продовольчого ринку країни в цілому.

Основним критерієм захисту продовольчого ринку і продовольчої безпеки є рівень самозабезпечення населення країни продуктами харчування. Суть його зводиться до спроможності держави задовольнити потреби населення продуктами харчування поза залежністю від зовнішніх та внутрішніх погроз. При цьому їх обсяг, якість та асортимент повинні бути достатніми для нормального фізичного та соціального розвитку особистості.

Ефективна система розподілу продовольства робить істотний вплив на розвиток продовольчого комплексу. Проблемам створення і розвитку ефективних ринкових систем розподілу сільськогосподарської продукції та продовольства через розподільчих центрів, супермаркетів, інформаційних та маркетингових систем приділяється пріоритетна увага в усіх країнах світу.

Особливий інтерес у державних органів управління при цьому виявляється до створення системи оптових продовольчих ринків. Вони сприймаються як соціально-економічні структури, покликані вирішувати проблему продовольчого постачання населення міст і промислових центрів.

Після другої світової війни в Західній Європі продовольчі ринки зайняли головне місце в розподілі продуктів харчування. Вони створювалися для регулювання продовольчих потоків і забезпечення продовольчої безпеки своїх країн.

У країнах із розвинутою ринковою економікою оптові продовольчі ринки в тому виді, у якому вони існують, пройшли тривалий шлях розвитку. Спочатку продукти харчування продавалися прямо під відкритим небом на міських вулицях і площах, потім торгівля велася під дахом із тим, щоб захистити продукти від сонця, високої температури, атмосферних опадів і т.д.

Досвід закордонних оптових ринків свідчить, що концентрація підприємств, що займаються оптовою торгівлею продовольчими товарами в одному місці, має ряд переваг. Створюється ефективна система ціноутворення, де ціни регулюються попитом і пропозицією, формуються партнерські зв'язки між учасниками продовольчого ринку [3].

У більшості країн оптові ринки в основному використовують для реалізації м'ясної, молочної, плодоовочевої, рибної та іншої продукції, що швидко псується, а бакалійні товари на оптових ринках подані як супутні товари.

Створюючи оптові продовольчі ринки як товаропровідну інфраструктуру для реалізації продукції, держава вирішує проблеми економічного, соціального і політичного характеру. Сільськогосподарська продукція вимагає такої товаропровідної мережі, яка забезпечувала б оперативний режим транспортування та доставки її до споживача.

Історичний досвід більшості закордонних країн показує, що найефективнішою та оптимальною системою розподілу сільськогосподарської продукції в сучасних умовах є реалізація цієї продукції через систему оптових продовольчих ринків.

Наприклад, у Франції діють десятки великих оптових ринків спеціалізованого та універсального характеру. Через ці ринки реалізується більш 50 відсотків поголів'я великої рогатої худоби; 75 відсотків овець; 45 відсотків овочів і фруктів.

Ціни, які встановлюються на оптових продовольчих ринках, є орієнтиром при визначенні договірних цін та гарантованих закупівельних цін державою.

Оптовий ринок Ранжис є одним із найбільших оптових ринків у Європі. Цей ринок було створено у 1969 році для гарантованого забезпечення жителів Парижа і приміської зони сільськогосподарською продукцією. Останнім часом він набув міжнародного значення.

Ринок займає 220 га та має розвинуту інфраструктуру, криті торгові зали площею 118 га, адміністративні будівлі займають 47 га, а залізничні станції та автомобільні стоянки 55 гектарів. Продовольчий ринок зв'язаний із найбільшими автомобільними магістралями, поблизу розташовані два аеропорти.

Оптовий ринок працює цілодобово. Серед постачальників 296 великих об'єднань оптової торгівлі, великі товаровиробники, кооперативні об'єднання, а покупцями є об'єднання роздрібною торгівлі, супермаркети, а також інші підприємства роздрібною торгівлі та суспільного харчування.

Проблема продовольчого забезпечення населення є однією з головних завдань органів влади будь-якої держави. Державними органами приймаються спеціальні закони та програми, які спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки своєї країни, захист та підтримку власних товаровиробників,

визначаються підходи держави до сільськогосподарського виробництва, як до особливо галузі економіки, що має стратегічне значення для країни.

Після другої світової війни законодавчі органи США намітили курс на здійснення прямого контролю з боку держави за виробництвом та збутом сільськогосподарської продукції. Була поставлена задача – перетворити країну в головного експортера продовольства планети.

Якщо до 80-х років законодавча база орієнтувалася на підтримку "сімейної ферми", то Закон "Про продовольчу безпеку США", прийнятий у 1985 році, виділив два напрямки. Перший напрямок передбачав розвиток великих господарств, тобто основних виробників товарної продукції, а другий напрямок передбачав розвиток дрібних і середніх ферм, для зберігання та стабільності в сільських районах.

Аналіз прийнятих у США законів за 1985 - 1996 рр. дозволяє зробити висновок про посилення ролі та відповідальності державних органів у розвитку сільськогосподарського виробництва з метою забезпечення стабілізації та продовольчої безпеки країни.

Реалізація продукції, що швидко псується у великих містах та промислових центрах США також в основному здійснюється через оптові продовольчі ринки. Такі ринки функціонують у містах Нью-Йорку, Лос-Анджелесі, Сан-Франциско, Філадельфії, Бостоні, Чикаго, Балтіморі та інших.

На оптових ринках реалізується біля 40 відсотків плодоовочевої продукції, яка реалізується в США. Щорічний товарообіг складає біля 2 млрд. доларів. Продукція на оптових ринках поставляється не тільки зі США, але і з країн Південної Америки, Австралії та інших держав.

Створення оптових продовольчих ринків на державному рівні в Японії почалася в 1923 році. Була розроблена та прийнята Національна програма (або закон) по оптових продовольчих ринках.

Відповідно до цього закону в Японії функціонують два види продовольчих ринків:

- центральні – у містах із чисельністю населення більш 200 тис. чол. ;
- місцеві – у містах і населених пунктах із чисельністю населення менше 200 тис. чол.

На центральних оптових продовольчих ринках визначення складу засновників ринку та ліцензування оптових постачальників продовольства здійснюється Міністерством сільського, лісового та рибного господарства Японії, а на інших – губернаторами. Через кожні п'ять років склад засновників та оптових продавців уточнюється, і при необхідності в нього вносяться відповідні зміни.

Це дає державним і місцевим органам влади право регулювати і захищати власний продовольчий ринок від неконтрольованого ввозу імпортного продовольства.

За станом на 1 січня 2000 року в 56 містах Японії функціонують 88 центральних і 1586 місцевих оптових продовольчих ринків. Ці ринки грають важливу роль у зборі та розподілі свіжих продуктів харчування та у формуванні структурних цін на них .

Інформація про наявність і роботу оптових продовольчих ринків у Японії приведена в таблиці 1.

На частку оптових ринків приходить від 70 до 90 відсотків загального товарообігу такими свіжими продуктами харчування як фрукти та овочі, продукти рибальства, квіти та інші декоративні рослини; у товарообігу м'ясними виробами – 40 відсотків.

Будівництво оптових ринків здійснювалося в основному за рахунок засобів муніципальних органів управління і практично вони ж є власниками будинків, споруд, устаткування на цих ринках.

Робота оптових ринків здійснюється відповідно до діючого закону. Сільськогосподарська продукція закуповується у сільськогосподарських товаровиробників відповідними організаціями та поставляється на оптовий ринок.

Для того, щоб поставити продукцію на оптовий ринок, ці організації повинні мати ліцензію. Відповідно до закону, ліцензії на постачання продовольства на конкурсній основі видає Міністерство сільського, лісового і рибного господарства Японії. Для участі в конкурсі та одержання ліцензії організація повинна представити на конкурсну комісію короткі техніко-економічні обґрунтування та заявку.

На центральному оптовому ринку в Токіо ліцензії на постачання овочів і фруктів мають 7 організацій. Сільськогосподарські товаровиробники доручають цим організаціям реалізувати свою продукцію на оптовому ринку. Після реалізації цього товару оптовий ринок розраховується з постачальником протягом 4-х днів відповідно до договору. За послуги його реалізації оптовий ринок стягує комісійні по овочах і фруктам у розмірі 8,5 %; рибі – 5,5 %; м'ясу – 3,5%.

Основними покупцями продукції на оптовому ринку, як правило, є підприємства громадського харчування, торгівлі, харчової та переробної промисловості. Ліцензії на придбання продукції з оптового ринку ці організації одержують у муніципалітеті. Кількість оптових покупців також обмежене та складає приблизно 1500.

Велике значення приділяється свіжості та якості продуктів харчування. В останні роки зростає обсяг продуктів харчування, яка виробляється по спеціальній технології та обробляється спеціальними органічними матеріалами. Всі продукти харчування реалізуються в рамках спеціальних сільськогосподарських стандартів.

Однієї з основних завдань оптових ринків є своєчасне інформування сільськогосподарських товаровиробників, оптових постачальників і покупців, а також населення про результати роботи. Для цього щодня в місцевій пресі публікується інформація про обсяги та ціни на реалізовану продукцію за минулий день.

Для рішення цього завдання в Іспанії в середині шістдесятих років уряд країни прийняло рішення

розробити та впровадити програму удосконалення постачання міського населення продовольством, базуючись на наступних чинниках:

- доцільне розміщення ринків та врегулювання вуличного-транспортного руху в містах у цілому;
- ефективне планування відповідно до зростання населення міст і використання земель під підприємства торгівлі;
- постачання сучасного технічного устаткування для навантаження, розвантаження та збереження продуктів харчування, які швидко псуються;
- поєднання державних інтересів із взаємною корисністю конкуруючих приватних підприємств, що функціонують у сфері постачання міст продуктами харчування;
- ефективно забезпечення рентабельності інвестицій та самофінансування розширеного відтворення в майбутньому.

Для здійснення нової державної політики урядом Іспанії було створено національне підприємство "Меркаса" у формі акціонерного товариства.

Його основним завданням стала перевірка діяльності та модернізація центральних оптових ринків найбільших міст Іспанії шляхом створення спільних товариств на базі муніципалітетів за участю приватних підприємців, які добровільно висловили бажання прийняти пайову участь в акціонерному капіталі.

Незважаючи на налагоджені ринкові відносини в країні, держава не бажає випускати зі своїх рук такий стратегічний сектор, як постачання населення продуктами харчування. Воно бере на себе відповідальність і гарантію за те, щоб продовольство доходило до кожного споживача, у якому б місці країни він не жив. Міністерству сільського господарства Іспанії належить 60 відсотків статутного капіталу акціонерного товариства "Меркаса", а Міністерству економіки Іспанії - 40 відсотків.

Капітал – державний, при тому, що вся діяльність об'єднання має стовідсотковий приватний характер. Така схема діє не тільки в Іспанії, але і у Франції, США та інших розвинутих країнах.

Головне відділення АТ "Меркаса" керує мережею 22 підприємств, розташованих у різних містах. Їх капітал утворювався з внеску центрального або муніципального уряду, а в деяких – і приватного. Вони називаються в Іспанії продовольчими об'єднаннями та розташовуються на міських околицях (табл. 2).

Державою створюються всі умови для торгівлі: павільйони ринків, адміністративні будівлі, холодильники, транспортний центр для розвантаження і завантаження, готель, банківська служба, страхове відділення, бензоколонки і багато інших послуг.

Основне призначення цих об'єднань – звести разом попит і пропозицію, організувати швидкий продаж-купівлю продуктів, що швидко псується. Самий же цей процес – справа приватних виробників і покупців. Представники кооперативів або окремих виробників мають у павільйонах свої постійні місця (за визначену плату), які можуть продати або здати в оренду будь-кому на будь-який термін, у разі, якщо не користуються ними.

Якщо власник не з'являється "в крамничку" більш семи днів, він позбавляється свого прилавка.

В 5 годин ранку починаються торги, у ході яких формуються ціни. А к 8–10 годинам їх уже передають по комп'ютерній мережі всім ринкам фірми. Вони з'являються також у пресі, передаються по радіо і телебаченню. Можна зателефонувати в службу інформації, що є в кожному об'єднанні. Будь-який виробник і покупець в якій би частині країни ні знаходився, може ознайомиться з цінами в лічені години та вирішити, куди йому наступного дня вигідніше відправитися, скажемо, у Меркамадрид або Меркабадахос [1].

Ціни залежать від якості продуктів. Продукція в залежності від гатунку та вартості повинна відповідати встановленим вимогам: мати визначений розмір, ступінь опрацювання, смак, зовнішній вигляд. Стандарти єдині для всіх ринків. Тому куди б ні направив селянин свій салат, моркву або м'ясо, він упевнений, що продасть їх саме по тій категорії, вимогам якої вони відповідають. Встановлено суворий подвійний контроль: санітарний і на якість. Він ведеться всю ніч державними інспекторами.

Центральна фігура ринків – продавці-виробники продуктів та покупці. У великих об'єднаннях (Мадрид, Барселона) вони можуть представляти собою фірми такого масштабу, які можуть заключати угоди з іноземними країнами.

Звичайно, не кожний може користуватися послугами ринку. Його двері відкриті тільки для виробників-оптовиків та професійних роздрібних структур – власників магазинів, ресторанів та інших торгових підприємств. Інакше не уникнути появи спекулянтів. Всі об'єднання рентабельні. Це дозволяє звільняти держбюджет від довгострокових витрат: гроші йдуть на підтримку будівель і послуг на високому рівні.

Оптові ринки неоднакові. Меркамадрид, наприклад, – універсальний. Звідси продукти розтікаються не тільки по Іспанії, але і в інші країни – США, Латинську Америку, Італію, Францію тощо. Інші, як Меркаваленсія, постачають товарами найближчу місцевість, а треті, як Меркабарселона, обслуговують цілий регіон.

Як свідчить іноземний досвід, великі національні та міжрегіональні ринки звичайно бувають або державними, або акціонерними, коли основна частка акцій належить державі. Місцеві, регіональні ринки можуть бути як муніципальними, так і кооперативними, акціонерними і приватними. Найбільш поширеною формою організації ринку в закордонних країнах є акціонерні товариства [2].

Оптові продовольчі ринки більшості закордонних країн функціонують за рахунок надходжень від послуг, які надаються адміністрацією ринку оптовим постачальникам для організації оптової торгівлі.

Література

1. Меркаса А.О. Национальное предприятие центральных рынков снабжения: предпосылки, создание и опыт развития. – Мадрид, 1998.
2. Суслов Л.И. Организация ОПР // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 1994. – № 10. – С. 2–8.
3. Федько В.П., Федько Н.Г. Инфраструктура товарного рынка. – Ростов – на – Дону: Фенікс, 2000. – 512 с.

Табл. № 1. Наявність та робота оптових продовольчих ринків у Японії на 01.01.2000 р.

Тип ринку	Кількість ринків (міст)	Обсяг угод, млн., долл.	Кількість оптових крамарів	Кількість маклерів	Кількість оптових покупців
Центральні оптові ринку	88 ринків (56 міст)	64561	261	6429	51893
Овочі та фрукти	72 ринків (55 міст)	26721	114	2516	32168
Морська продукція	54 ринків (46 міст)	33100	96	3694	10929
М'ясо	10 ринків (10міст)	2529	10	104	2150
Квітова продукція	19 ринків (16 міст)	1069	23	66	6621
Інша	9 ринків (6 міст)	1142	19	49	25
Місцеві оптові ринки	1586	55966	1857	2709	234593
Овочі та фрукти	812	21330	917		
Морська продукція (на місце spoжи - вання)	376	14377	403		

Табл. № 2. Основні показники роботи продовольчих об'єднань(ринків) фірми "Меркаса"

№	Найменування об'єднань	Дата відкриття	Населення Міста (тис.чол)	Площа ринку тис.кв.м.	Обслуговуючий Персонал ринку, чол..	Кількість оптових підприємств в об'єднанні	Участь акціонерів, %		
							Меркаса	Мерії	Власні
1	Меркаліканте	10.06.73	264,2	194,1	119	24	48,3	51,2	0,5
2	Меркастуріас	18.04.88	192,3	82,9	12	30	51,0	13,8	35,2
3	Меркабадахос	17.02.75	124,6	117,5	8	14	96,8	1,6	1,6
4	Меркабарна	09.08.71	1713,5	894,9	216	420	36,8	50,7	12,5
5	Меркабільбао	03.05.71	384,1	137,4	39	92	33,5	50,9	6,6
6	Меркакордово	28.06.91	310,5	86,0	20	47	80,6	19,3	0,1
7	Меркагалісія	29.03.93	247,0	63,0	9	12	49,0	51,0	0
8	Меркагранада	02.07.73	265,3	300,0	53	249	48,4	51,0	0,6
9	Меркаірунья	09.01.79	182,4	178,1	16	30	40,0	51,0	9,0
10	Меркахерес	28.05.73	184,6	72,9	15	18	48,5	51,0	0,5
11	Меркалеспальмас	17.0871	371,5	310,0	29	193	58,3	41,6	0,1
12	Меркалеон	05.05.93	144,0	41,2	10	24	36,7	63,3	0
13	Меркамадрід	30.11.82	3108,5	1763,2	104	345	48,6	51,1	0,3
14	Меркамалага	15.03.81	555,5	338,6	14	94	87,2	12,7	0,1
15	Меркамурсія	03.12.71	313,7	285,2	74	133	48,9	51,0	0,1
16	Меркапальма	28.05.73	320,7	191,7	22	102	45,1	54,7	0,2
17	Меркасаламанка	01.02.71	160,5	87,9	15	39	46,9	51,0	2,1
18	Меркасантандер	04.06.73	198,5	189,6	22	24	48,6	51,0	0,4
19	Меркасевілья	01.07.71	670,0	500,0	245	218	48,0	51,3	0,7
20	Меркатенерифе	27.07.80	220,0	263,0	12	180	50,7	45,5	3,8
21	Меркаваленсія	12.03.76	749,6	484,8	82	148	48,8	51,0	0,2
22	Меркасарাগоса	25.09.72	586,9	766,7	150	118	48,8	51,0	0,2
23	Ітого		11267,5	7349,6	1286	2554			